

ΚΕΙΜΕΝΟ

Κωνσταντίνος Καβάφης
Μελαγχολία του Ίάσωνος Κλεάνδρου
ποιητού ἐν Κομμαγενῆ· 595 μ.Χ.

Τό γήρασμα τοῦ σώματος καί τῆς μορφῆς μου
εἶναι πληγῆ ἀπό φρικτό μαχαῖρι.
Δέν ἔχω ἐγκαρτέρησι καμιά.
Εἰς σέ προστρέχω Τέχνη τῆς Ποιήσεως,
πού κάπως ξέρεις ἀπό φάρμακα·
νάρκης τοῦ ἄλγους δοκιμές, ἐν Φαντασίᾳ καί Λόγω.

Εἶναι πληγῆ ἀπό φρικτό μαχαῖρι. -
Τά φάρμακά σου φέρε Τέχνη τῆς Ποιήσεως,
πού κάμνουνε - για λίγο - νά μή νοιώθεται ἡ πληγῆ.
(1921)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- A1.** Τρία ἀπό τα βασικά γνωρίσματα της ποίησης του Κ. Καβάφης εἶναι ἡ πεζολογία, ἡ ιδιότυπη γλώσσα καὶ ἡ χρήση συμβόλων. Για τὸ κάθε ἓνα ἀπὸ τα παραπάνω γνωρίσματα νὰ γράψετε ἓνα ἀντίστοιχο παράδειγμα ἀπὸ τὸ ποίημα που σας δόθηκε. **Μονάδες 15**
- B1.** Στο ποίημα, σύμφωνα με τὸν Στέφανο Διαλησιμᾶ, «ἔχουμε ἓνα δυσανάλογα μεγάλο τίτλο (με προσεκτικὰ τοποθετημένη στίξη, ὥστε νὰ προβάλλει τα μέρη ἀπὸ τα οποία ἀπαρτίζεται) που υποστηρίζει καὶ συμπληρώνει ποιικλοτρόπως τὸ ποίημα». **Μονάδες 20**
Νὰ τεκμηριώσετε τὴν παραπάνω ἀποψη αιτιολογώντας τὴ συγκεκριμένη ἐπιλογή τοῦ τίτλου ἀπὸ τὸν ποιητῆ.
- B2.** Νὰ ἐπισημάνετε στο ποίημα τέσσερα διαφορετικὰ ἐκφραστικὰ μέσα (μονάδες 8) καὶ νὰ ἐρμηνεύσετε τὴ λειτουργία τους (μονάδες 12). **Μονάδες 20**
- Γ1.** Νὰ σχολιάσετε τοὺς παρακάτω στίχους σε ἓνα κείμενο 100-120 λέξεων:
**Εἰς σέ προστρέχω Τέχνη τῆς Ποιήσεως,
πού κάπως ξέρεις ἀπό φάρμακα·
νάρκης τοῦ ἄλγους δοκιμές, ἐν Φαντασίᾳ καί Λόγω.** **Μονάδες 25**
- Δ1.** Νὰ συγκρίνετε ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενο τὸ ποίημα τοῦ Κ. Καβάφης **Μελαγχολία τοῦ Ίάσωνος Κλεάνδρου ποιητοῦ ἐν Κομμαγενῆ· 595 μ.Χ.** με τὸ παρακάτω ποίημα τοῦ Τ. Λειβαδίτη **Αυτοβιογραφία**, ἐντοπίζοντας (μονάδες 5) καὶ σχολιάζοντας (μονάδες 15) τρεῖς ομοιότητες καὶ δύο διαφορὲς μεταξὺ τῶν δύο ποιημάτων. **Μονάδες 20**

Τάσος Λειβαδίτης
Αυτοβιογραφία

Ἄνθρωποι πού δὲ γνώρισα ποτὲ μοῦ δώσαν τὸ αἶμα μου καὶ
τ' ὄνομά μου,
στὴν ἡλικία μου χιονίζει, χιονίζει ἀδιάκοπα
μιὰ κίνηση πάντα σὰ νᾶθελα νὰ προφυλαχτῶ ἀπὸνα
χτύπημα
δίψασα γιὰ ὅλη τὴ ζωὴ, κι ὅμως τὴν ἄφησα
γιὰ ν' ἀρπαχτῶ ἀπ' τὰ πελώρια ἀγκάθια τῆς αἰωνότητας,
ἢ σάρκα μου ἓνας ἐπίδεσμος γύρω ἀπ' τὸ αὐριανό μου
τίποτα
κανεῖς δὲν μπορεῖ νὰ μὲ βοηθήσει στὸν πόνο μου
ἐκτὸς ἀπ' τὸν ἴδιο μου τὸν πόνο - εἶμαι ἐδῶ, ἀνάμεσά σας,
κι ὀλομόναχος,
κ' ἡ ποίησὶ σὰ μιὰ μεγάλη ἀλήθεια, πού τὴν ἀνακαλύπτεις
ἕστερ' ἀπὸ χρόνια,
ὅταν δὲν μπορεῖ νὰ σοῦ χρησιμέψει πιά σὲ τίποτα.

Ἐπάγγελμά μου: τὸ ἀκατόρθωτο.

Τάσος Λειβαδίτης, *Ποίηση*, τ. 1, Αθήνα, Ἐκδόσεις Κέδρος,
2003, σ. 429.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1. Η ποίηση του Καβάφη χαρακτηρίζεται από πεζολογία, γεγονός που αποδεικνύεται από τη λιτότητα των εκφραστικών μέσων, τη χρήση αντιπονητικών λέξεων - φράσεων της καθημερινότητας και την ακριβολογία στη διατύπωση. Ακόμη, η ποίησή του διέπεται από ιδιότυπη μικτή γλώσσα, η οποία συνίσταται στο συνδυασμό δημοτικής με λόγιους τύπους, καθώς και στη χρήση γλωσσικών στοιχείων από το παροικιακό του περιβάλλον.

Τέλος, επηρεασμένος από το ρεύμα του συμβολισμού, στη γραφή του διαφαίνονται ο μελαγχολικός τόνος και η χρήση συμβόλων.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα πεζολογικού ύφους αποτελεί η φράση «δεν έχω εγκατέρτησι καμιά» (στ. 3), στην οποία αποτυπώνεται το αφηγηματικό και προσωπικό ύφος της Καβαφικής ποίησης.

Στη συνέχεια, η ιδιότυπη γλώσσα του Καβάφη εντοπίζεται στην ανάμιξη φράσεων από την καθημερινή δημοτική (είναι πληγή από φρικτό μαχαίρι), την ιδιωματική (κάμνουνε) και τη λόγια – αρχαιοπρεπή (νάρκης του άλγους δοκιμές εν Φαντασία και Λόγω).

Τέλος, η χρήση συμβόλων αποδεικνύεται από την αναφορά της λέξης «φάρμακα» (στ. 5), η οποία υποδηλώνει τη φαντασία και το λόγο ως μέσα λύτρωσης και γιατρειάς από τη φθοροποιό επίδραση του χρόνου στο ανθρώπινο σώμα. Ένα άλλο παράδειγμα συμβόλου αποτελεί και η λέξη «μαχαίρι» όπου συμβολίζεται η καταλυτική επέλαση του χρόνου στον άνθρωπο.

B1. Πρόκειται για έναν από τους εκτενέστερους τίτλους που έγραψε ποτέ ο Καβάφης. Αξιοσημείωτο είναι, μάλιστα, το γεγονός ότι στην πρώτη γραφή (1918) το ποίημα είχε τον τίτλο «Μαχαίρι». Η λειτουργία του τίτλου αυτού είναι να συμπληρώσει ποικιλοτρόπως το ποίημα. Κυριότερα, αποσκοπεί στο να προσφέρει στον ποιητή Καβάφη το ιστορικό άλλοθι για τον εσωτερικό μονόλογο, όπου ο ποιητής εκφράζει την αγωνία για τη φθορά που προκαλεί ο χρόνος στο σώμα και τη «μορφή» του. Ο τίτλος επιτυγχάνει ώστε να υποβληθεί ο Ιάσων Κλεάνδρου ως ιστορικό πρόσωπο, αν και είναι φανταστικό, κατασκευασμένο από τον Καβάφη, για να λειτουργήσει ως «ποιητικό προσωπείο» του (τεχνική του ενδιάμεσου αφηγητή). Η αληθοφάνεια και η πειστικότητα του τίτλου επιτυγχάνονται με την παράθεση πειστικών λεπτομερειών σχετικά με την ταυτότητα του Ιάσωνα Κλεάνδρου (τόπος, χρόνος, ποιητική ιδιότητα, ψυχική κατάσταση). Παράλληλα, η λόγια γλώσσα του τίτλου (ποιητού εν Κομμαγινη) συμβάλλει στην αυθεντικότητα και ανασύσταση της ιστορικής εποχής. Έτσι, η ιστορικότητα του τίτλου αποσκοπεί στο να μην προσληφθεί το ποίημα ως μία ακόμη εκκεντρικότητα στη βιογραφία του ποιητή («Ο Καβάφης ήταν υπερευαίσθητος στη φθορά του χρόνου... Ήταν αδύνατον να αντιμετωπίσει τα γηρατιά με απάθειαν», Peter Bean) ή ως οδυνηρή εξομολόγηση μιας ανθρώπινης αδυναμίας αλλά να μπορέσει ο αναγνώστης να συλλάβει το διαχρονικό και καθολικό χαρακτήρα του ποιητικού θέματος.

Ωστόσο, μια προσεκτική ανάγνωση του τίτλου, καθώς και το γεγονός ότι το ιστορικό άλλοθι περιορίζεται μόνο στον τίτλο, οδηγεί στην ταύτιση των δύο ποιητών. Συγκεκριμένα, το όνομα του ψευδοϊστορικού προσώπου που χρησιμοποιεί ο Καβάφης (ως «οικείο ψευδώνυμο») φαίνεται κατασκευασμένο αναλόγως προς το θέμα του ποιήματος. Το θέμα του ονόματος Ιάσων είναι η ίαση-θεραπεία που ο ποιητής-αφηγητής ζητάει από την Τέχνη του, ενώ το επίθετο Κλεάνδρου (κλέος= δόξα+ άνδρας) απηχεί την αντίληψη του Καβάφη για τη δόξα του ποιητή. Επιπλέον, και τα δύο πρόσωπα μοιράζονται την κοινή ποιητική ιδιότητα αλλά και παρόμοια συναισθηματική κατάσταση, αφού η μελαγχολία αποτελεί σταθερό συναισθηματικό μοτίβο της ποίησης του Καβάφη. Ούτε όμως και η επιλογή του τόπου και του χρόνου είναι τυχαία. Η Κομμαγινη αποτελεί ως τα 638 μ.Χ. τμήμα της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, μετέρχεται δηλαδή της έννοιας του ελληνισμού όπως και η Αλεξάνδρεια του Καβάφη, ενώ στα 595 μ.Χ. βρίσκεται πια στο μεταίχμιο μίας ανεπίστρεπτης καταστροφής: το ίδιο νιώθει και ο Καβάφης, ότι βρίσκεται δηλαδή σ' ένα μεταίχμιο της ζωής του, στα 58 του χρόνια. Αξιοσημείωτο είναι τέλος η άνω τελεία, που χωρίζει την ημερομηνία από τον υπόλοιπο τίτλο, δίνοντάς της μία σχετική αυτονομία και επιτρέποντάς μας να τη συσχετίσουμε με τον ίδιο τον Καβάφη. Έχει διατυπωθεί, μάλιστα, η άποψη ότι αν αφαιρέσουμε το 9 προκύπτει το 55, που είναι η ηλικία του Καβάφη, όταν πρωτογράφει το ποίημα στα 1918.

B2. Παρά τη λιτότητα των εκφραστικών μέσων στην ποίηση του Καβάφη, μπορούμε να εντοπίσουμε τα ακόλουθα εκφραστικά μέσα:

- Διαπλοκή του α' προσώπου της αφήγησης με το β' ενικό πρόσωπο. Μ' αυτό το μέσο ο εσωτερικός μονόλογος μετατρέπεται σε φανταστικό διάλογο του ποιητή με την τέχνη του, προσδίδοντας θεατρικότητα και δραματικότητα στο ποίημα. Επιπλέον, προσφέρει στο ποίημα ισορροπία ανάμεσα στη διανοητικότητα και τον αυτάρεσκο λυρισμό του α' προσώπου με την τρυφερότητα και τη συγκίνηση του β' προσώπου, αποστρακίζοντας την αισθηματολογία.
- Η προσωποποίηση της Τέχνης-Ποίησης και των μέσων της, Φαντασία και Λόγος. Με το μέσο αυτό οι έννοιες δε μένουν απλές διανοητικές επινοήσεις χωρίς υπόσταση αλλά μετατρέπονται σε φορείς του δράματος. Έτσι, ο ποιητής αφηγητής κάνει αποστροφή στην τέχνη του όπως ο αρχαίος ποιητής στη Μούσα του.
- Προς την κατεύθυνση αυτή της ζωντανής επικοινωνίας συνηγορεί και ο μεταφορικός τρόπος με τον οποίο προσπαθεί ο ποιητής να «συγκινήσει» την ποίηση μεταφέροντας το βάθος του ψυχικού πόνου σε σωματικό επίπεδο («είναι πληγή από φρικτό μαχαίρι») και αποδίδοντας το λυτρωτικό χαρακτήρα της τέχνης, την ανακούφιση που χαρίζει, σαν ένας είδος αναλγητικού φαρμάκου («που κάπως ξέρεις από φάρμακα», «νάρκης του άλγους δοκιμές»).
- Τέλος, η χρήση της επανάληψης δίνει έμφαση στα στοιχεία που αποτελούν το θεματικό πυρήνα του ποιήματος και συμβάλλουν στη συνοχή των νοημάτων. Για παράδειγμα, η επανάληψη του δεύτερου στίχου της πρώτης στροφής στον πρώτο στίχο της δεύτερης («είναι πληγή από φρικτό μαχαίρι») αφενός εξασφαλίζει τη συνοχή

ανάμεσα στις δύο στροφές, δηλαδή έχει δομικό ρόλο στο ποίημα, και αφετέρου δίνει έμφαση στην ψυχική φόρτιση του ποιητή, που διαπιστώνει το αναπόφευκτο πλήγμα που επιφέρει σ' αυτόν η φθορά του χρόνου.

Γ1. Ο ποιητής στην προσπάθειά του να αντιμετωπίσει τη φθορά του χρόνου «προστρέχει» με αγωνία και ανυπομονησία στην ποιητική του τέχνη, η οποία μέσω της έμπνευσης μπορεί να προσφέρει το αντίδοτο. Η αμεσότητα και η οικειότητα του ποιητή με την τέχνη του αλλά και η προσωποποίησή της, βοηθούν τον ποιητή να φτάσει στην ιδιότυπη υποβολή του. Τα μέσα -«φάρμακα»- που προσφέρει η τέχνη για τη θεραπεία από το άλγος των γηρατειών είναι η «Φαντασία», δηλαδή η έμπνευση που συλλαμβάνει την ποιητική ιδέα σε συνδυασμό με την αναπαραστατική μνήμη που αναπλάθει τα ηδονικά βιώματα της όμορφης νιότης, καθώς και ο «Λόγος», δηλαδή ο ποιητικός λόγος, η γλώσσα, που πραγματοποιεί τη σύλληψη, αφού η φύση της τέχνης είναι διττή: περιεχόμενο και μορφή αισθητική. Ωστόσο, η οδυνηρή αυτογνωσία του ποιητή και η πικρή ειρωνεία του τον οδηγεί να συνειδητοποιήσει ότι η λύτρωση που προσφέρει η τέχνη του είναι προσωρινή και απατηλή. Πρόκειται στην ουσία για μια ψευδαίσθηση, ένα απλό νάρκωμα. Το «κάπως» δρα περιοριστικά στη δύναμη της τέχνης, ενώ το σχήμα υπερβατό του 6^{ου} στίχου προτάσσει με έμφαση τη «νάρκη» ως αποτέλεσμα της λειτουργίας της τέχνης

Δ1. ΟΜΟΙΟΤΗΤΕΣ

- Κοινό μοτίβο των δύο ποιημάτων αποτελεί το θέμα των γηρατειών ως προσωπικό βίωμα. Ο ποιητής-αφηγητής στο ποίημα του Καβάφη βρίσκεται σε απόγνωση καθώς το αδυσώπητο πέρασμα του χρόνου πάνω στο «σώμα» και τη «μορφή» του προκαλεί ανεπούλωτες πληγές, για την ανακούφιση των οποίων προσφεύγει στην τέχνη της ποίησης. Στο ποίημα του Λειβαδίτη ο ήρωας ακολουθεί μια σταθερή («αδιάκοπα») και αναπόφευκτη πορεία προς τη φθορά που προκαλούν τα γηρατεία («στην ηλικία μου χιονίζει»).
- Συνακόλουθα, όπως στον Καβάφη έτσι και στον Λειβαδίτη το πέρασμα του χρόνου που αφήνει ανεξίτηλα σημάδια στο σώμα των ποιητών προκαλεί αφόρητο πόνο στις ψυχές τους. Για τον Καβάφη τα γηρατεία αποτελούν «πληγή από φρικτό μαχαίρι», ενώ από την άλλη μεριά ο Λειβαδίτης κάνει αναφορά στο «χτύπημα» του χρόνου που του προκαλεί «πόνον».
- Ο Καβάφης έχει υψηλή αντίληψη για την ποίηση, γι' αυτό την προσωποποιεί, τη θεοποιεί, τη θεωρεί ως τη Μούσα του και καταφεύγει σ' αυτήν στην προσπάθειά του να βρει λύτρωση στο πρόβλημά του. Ο Λειβαδίτης έχει αφοσιώσει τη ζωή του στην ποίηση που γι' αυτόν είναι μια «σα μεγάλη αλήθεια», στερούμενος την πεζή πλευρά της ζωής («δίψασα για όλη τη ζωή... της αιωνιότητας»)

ΔΙΑΦΟΡΕΣ

- Ο Καβάφης βρίσκει καταφύγιο στην τέχνη της ποίησης. Μέσα από το διάλογο μαζί της επικαλείται τη βοήθειά της στην αντιμετώπιση της σκληρής πραγματικότητας που βιώνει. Το κλίμα της επικοινωνίας του ποιητή με την τέχνη του, που αποτελεί και αυτή φορέα του δράματος, είναι οικείο, άμεσο, τρυφερό. Αντίθετα, ο Λειβαδίτης είναι μόνος, δεν έχει κάποιον να εξομολογηθεί τον πόνο του, να του συμπαρασταθεί, να τον κάνει να ξεχαστεί, πράγμα που το ομολογεί και ο ίδιος: «είμαι εδώ, ανάμεσά σας, κι ολομόναχος».
- Η Ποίηση για τον Λειβαδίτη είναι «σα μια μεγάλη αλήθεια που την ανακαλύπτεις ύστερα από χρόνια, όταν δεν μπορεί να σου χρησιμέψει πια σε τίποτα». Για τον Καβάφη η ποίηση έχει πιο άμεσα αποτελέσματα, ιδιαίτερα στις δύσκολες στιγμές που περνάει τώρα. Του είναι χρήσιμη και πολύτιμη και αποτελεί το καλύτερο αναλγητικό στον πόνο που του προκαλούν τα γηρατεία, έστω κι αν γνωρίζει ο ποιητής ότι αυτό είναι πρόσκαιρο («που κάπως ξέρεις από φάρμακα», «για λίγο»): αποτελεί όμως μια ζωτική ψευδαίσθηση.

Επιμέλεια

Κόρκακα Σάνδη • Φαρσάρη Ελένη • Χρονάκη Κατερίνα • Περιστέρη Μαρία